

RANDA

88

HOMENATGE A JOSEP AMENGUAL I BATLE, 2

Badaluc en la toponímia, per Cosme Aguiló. *Evolució de les actituds lingüístiques dels jóvens a Eivissa entre la transició i l'actualitat*, per Bernat Joan i Mari. *Ramon Llull no va abandonar la seva família*, per Albert Soler. *L'interès de l'editor Ju Salzinger en l'obra de la lul·lista mallorquina sor Anna Maria del Santíssim Sagrament*, per Rosa Planas Ferrer. *Les càtedres de Teologia moral i Teologia positiva de la Universitat Lul·liana i Literària de Mallorca (1692-1830)*, per Rafael Ramis Barceló. *Història i teologia: l'aura sagrada de Salomó, far de les nacions cap a la Jerusalem gloriosa*, per Francesc Ramis Darder. *Biniàli i la seva església*, per Mn. Pere Fiol i Tornila i Mn. Joan Parets i Serra. *El santuari de Lluc i la seva influència en els pobles de Biniàli i Sencelles*, per Jordi Llabrés i Sans. *La inscripció del prevere (T)eutici: esglésies extramurs a l'antiguitat tardana i edat mitjana a Tarragona*, per Joan Menchon Bes. *Pedro Antonio Juano (1744-1814). Un bisbe polèmic del començament del segle XIX*, per Miquel Àngel Casanovas Camps.

*Institut Menorquí d'Estudis
Consell Insular de Menorca
Consell Insular de Formentera
Publicacions de l'Abadia de Montserrat*

Les càtedres de Teologia moral i Teologia positiva de la Universitat Lul·liana i Literària de Mallorca (1692-1830)*

per Rafael Ramis Barceló

Per a contribuir al merescut homenatge que «Randa» tributa al bon amic P. Josep Amengual i Batle, MSSCC, m'abelleix tornar a un tema que vaig deixar inacabat quan em vaig ocupar de les càtedres de la Universitat Lul·liana i Literària de Mallorca. Vaig fer un estudi detallat de les càtedres de les diverses vies escolàstiques, però no vaig analitzar les càtedres que resultaven comunes a totes les opinions, ço és, les de Teologia moral i Teologia positiva. Per aquesta raó, en aquesta contribució —en honor d'un dels més il·lustres estudiosos de l'Església de Mallorca— voldria resseguir el desenvolupament de dites càtedres des de l'erecció de la Universitat amb tots els privilegis fins a la seva extinció.

Introducció

La Universitat Lul·liana i Literària de Mallorca tingué un format molt diferent del de la resta d'Universitats del seu temps.¹ És cert que el segle XVIII fou una època de multiplicació innecessària d'opinions escolàstiques,² però el cas de la Universitat mallorquina resulta singularíssim, pel fet de tenir el lul·lisme com a doctrina principal. A diferència de la resta d'universitats hispàniques (i catòliques), que tenien en l'obra de sant Tomàs el seu bastió més segur, a Mallorca es va afavorir la filosofia i la teologia de Llull, que va haver de conviure amb altres vies. En diversos treballs he explicat ja la difícil obtenció dels privilegis pontificis de la Universitat: des de 1483 fins a 1691 passaren més de dos-cents anys sense

* Les abreviatures que empraré són: ACM (Arxiu Capitular de Mallorca), ADM (Arxiu Diocesà de Mallorca), AHUIB (Arxiu Històric de la Universitat de les Illes Balears), ARM (Arxiu del Regne de Mallorca), BBM (Biblioteca Bartomeu March), BPM (Biblioteca Pública de Mallorca), BSAL («Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana»), MRAMEGH («Memòries de la Reial Acadèmia mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics»).

1. Vegeu, per exemple, F. AGUILAR PIÑAL, *La encuesta universitaria de 1789*, «Hispania», XXXII, 120 (1972), ps. 165-207.

2. Per a un ampli panorama de la teologia hispànica durant aquesta època, hom pot consultar M. ANDRÉS (dir.), *Historia de la teología española*, II (Madrid, Fundación Universitaria Española, 1987).

aconseguir el breu papal, per l'oposició que feren a l'Estudi mallorquí els dominicans davant la Santa Seu.³

Al final, com és sabut, a fi d'aconseguir el funcionament efectiu de la Universitat, fou necessari un acord global entre els dominicans del Convent de Sant Domènec, els jesuïtes del Col·legi de Monti-Sion, i els franciscans observants de Sant Francesc. Aquests tres centres funcionarien com a «centres adscrits» a la Universitat Lul·liana, de manera que els alumnes podrien cursar la filosofia i la teologia en cada un d'ells, escollint, per tant, la via escolàstica que volguessin seguir. D'aquesta manera, hi hauria càtedres lul·lianes, suaristes, tomistes i escotistes,⁴ tant de filosofia com de teologia, mentre que els graduats també rebien llurs títols defensant tesis de filosofia⁵ i de teologia de cadascuna de dites opinions.⁶

Hi havia, no obstant això, dues càtedres que eren comunes a tots els estudiants de Teologia: la de Teologia moral i la de Teologia positiva (és a dir, essencialment, Sagrada Escripura). Realment, cal matisar que només la de positiva era per a tots, ja que hi havia una càtedra específica de Teologia moral lul·liana. D'aquesta manera, tots els alumnes de Teologia havien de rebre lliçons de Sagrada Escripura al si de l'Estudi General i els lul·listes podien seguir amb un itinerari exclusivament lul·lià, mentre que els suaristes, escotistes i tomistes havien de seguir, en principi, les opinions d'un mateix mestre en matèria moral. Aquesta qüestió és important, ja que en el segle en el qual es varen accentuar més les diferències entre les escoles, les pugnes en matèria moral (probabilisme, probabiliorisme, tuciorisme, laxisme...) foren molt fortes.

Per evitar friccions, els estudiants de Teologia no estaven obligats a estudiar els quatre anys una matèria de Sagrada Escripura, sinó només durant un any. La

3. R. RAMIS BARCELÓ, *Sobre la denominación histórica de la Universidad de Mallorca: cuestiones institucionales e ideológicas en torno al lulismo*, «Cuadernos del Instituto Antonio de Nebrija de Estudios sobre la Universidad», 13/2 (2010), ps. 237-263. Sobre l'evolució de la institució són fonamentals els estudis de J. LLADÓ FERRAGUT, *Historia del Estudio General Luliano y de la Real Universidad Literaria de Mallorca* (Palma, Ed. Cort, 1973) i Á. SANTAMARÍA, *La promoción universitaria en Mallorca* (Palma, Annals-Universitat de Palma de Mallorca, 1983).

4. R. RAMIS BARCELÓ, *Las cátedras tomistas de la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca* (1692-1824), «Archivum Fratrum Praedicatorum», 83 (2013), ps. 345-368; RAMIS BARCELÓ, R., *Las cátedras lulianas de la Universidad de Mallorca* (1692-1824), BSAL, 70 (2014), ps. 185-205; R. RAMIS BARCELÓ, *Las cátedras suaristas de la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca* (1692-1767), «Archivum Historicum Societatis Iesu», 164/2 (2014), ps. 399-426; R. RAMIS BARCELÓ, *Las cátedras escotistas de la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca* (1692-1824), «Archivum Franciscanum Historicum», 108/1-2 (2015), ps. 301-317.

5. A. CASSANYES ROIG - R. RAMIS BARCELÓ, *Los graduados en Artes y Filosofía en la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca I: (1692-1750)*, «Tiempos modernos», 28 (2014), ps. 1-46; A. CASSANYES ROIG - R. RAMIS BARCELÓ, *Los graduados en Artes y Filosofía en la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca II: (1751-1830)*, «Tiempos modernos», 29 (2014), ps. 1-48.

6. A. CASSANYES ROIG - R. RAMIS BARCELÓ, *Los grados en Teología suarista en la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca* (1694-1771), «MRAMEGH», 24 (2014), ps. 55-88; A. CASSANYES ROIG - R. RAMIS BARCELÓ, *Los grados en teología luliana en la Universidad de Mallorca* (1692-1824), BSAL, 71 (2015), ps. 93-127; A. CASSANYES ROIG - R. RAMIS BARCELÓ, *Los grados en teología escotista en la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca* (1692-1823), «Archivo Ibero-Americano», 277-278 (2014), ps. 7-51; A. CASSANYES ROIG - R. RAMIS BARCELÓ, *Los grados en teología tomista en la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca* (1692-1820), «Archivum Fratrum Praedicatorum», Nova Series, 2 (2017), ps. 291-330.

resta dels anys, podien triar entre estudiar Moral o Cànon. D'aquesta manera, tan poc respectuosa amb la formació escripturística i moral, se volia donar màxima llibertat d'elecció als alumnes:

«Los Theologos tendran obligacion de cursar quatro años, y cada año tres materias, esto es dos de Escolastica de su opinion, la de Prima, y vna de Visperas, y vna materia, ó Moral, ó Positiva, ó Canones, á su alvedrio, contal que dentro de los quatro años de su curso, en vno de ellos, ayan de cursar á lo menos vna materia De positiva...»⁷

El control d'aquestes dues càtedres era, sens dubte, important, ja que marcava l'orientació moral i escripturística dels alumnes, si bé hi havia una certa optativitat, a fi que cada alumne escollís d'acord amb les seves preferències. Per aquest fet, com veurem, la càtedra de Teologia positiva estigué en mans de dominicans, trinitaris i preveres seculars, mentre que la Teologia moral recaigué sempre en els franciscans. Els jesuïtes tingueren tanmateix una càtedra de Teologia moral a Montí-Sion que, sense tenir rang universitari, servia als estudiants de l'opinió suarista, però s'havia de llegir a una hora distinta de la càtedra universitària.⁸ No obstant això, l'equilibri en la Universitat Lulliana fou sempre tan difícil i precari que fou necessària la intervenció de tots els poders illencs, i fins i tot de la Reial Audiència de Castella, a fi de pacificar unes aules molt esvalotades per l'abrandat conflicte entre lullians i antilullians.

En un principi, val a dir que tant la càtedra de Teologia moral com de Sagrada Escripura (positiva) formaven part del Col·legi d'Arts i Filosofia:

«El de Artes, y Filosofia se formara de los quatro Cathedraticos de Artes que ay en dicha Vniversidad, es á saber vno Lulliano, otro Thomista, otro Scotista, y otro Suarista, de los dos Cathedraticos de Positiva, y Moral, cuias Cathedras son comunes á todas opiniones, los quales por ahora estatuímos, y ordenamos sean de dicho Collegio...»⁹

Quant a les oposicions per cobrir les càtedres de Teologia moral i de Teologia positiva, hi podien concórrer regulars i seculars de qualsevol opinió.¹⁰ S'ordenà que les càtedres fossin ocupades alternativament per regulars i seculars,¹¹ si bé aquesta disposició, com veurem, no es va complir. Pel que fa a la votació de les càtedres escolàstiques, només podien votar els de les respectives escoles, és a dir, els mestres suaristes podien votar les càtedres suaristes, els mestres escotistes ho podien fer en les càtedres escotistes... Què passava, però, amb les càtedres de Teologia moral i Sagrada Escripura?

«Y respecto de las dos Cathedras de Positiva, y Moral communes, á todas las quatro opiniones podrán votar de los Cathedraticos los de Prima, vno de cada opinion

7. *Constituciones, Estatutos y Privilegios de la Universidad Luliana del Reino de Mallorca* (Palma, Melchior Guasp, 1698), p. 100.

8. *Ibidem*, p. 185.

9. *Constituciones, Estatutos y Privilegios...*, p. 47.

10. AHUIB, Llibre 2, *Extraordinari de 1691*, f. 14r.

11. AHUIB, Llibre 2, *Extraordinari de 1691*, ff. 14rv.

*solamente, ó en falta de alguno el de Visperas que se siguiere, y en la leccion de los veynte, para el sorteo se guardará igualdad entre las opiniones, y lo demas se hará como se ha ordenado en las otras Cathedras».*¹²

Quant als punts per a les oposicions de Teologia moral, les Constitucions indicaven el següent:

*«Para Theologia, las Cathedras de Theologia escolastica tomaran el punto de los tres libros primeros del Maestro de las sentencias, sino son Lulianas, las de Moral del quarto libro del Maestro de las sentencias, sino son Lulianas, las de Theologia Lulianas, assi Escolasticas, como Morales, del libro de los Sentenciaros del Illuminado Dotor Beato Ramon Lull».*¹³

Una vegada presentades aquestes qüestions, ens endinsarem en la història de cada càtedra, a fi de conèixer tant les lectures previstes per a cada una d'elles com els seus titulars. Farem menció als manuscrits que hem conservat dels diversos catedràtics, la qual cosa ens permetrà formular també un judici crític.

La càtedra de Teologia moral

Recordem que el desenvolupament de la Teologia moral com a disciplina autònoma començà, a tot Europa, a les acaballes del segle XVI, i tingué en el segle XVII la seva època de major esplendor, no només en les pugnes entre les distintes vies escolàstiques, sinó també en el marc de les pugnes entre els probabilistes (o laxistes) i els probabilioristes (o rigoristes).¹⁴

Dins el conjunt de càtedres creades per les Constitucions hi trobem aquesta, pensada per a l'estudi de la Teologia moral per als alumnes escotistes, suaristes i tomistes. Les lectures previstes eren les següents:

*«Item estatuímos y ordenamos, que los Cathedraticos de Theologia Moral devan leer las materias mas principales del quarto Libro del Maestro de las Sentencias, como de Sacramentis in Genere de Poenitentia, de Matrimonio, de Baptismo, et ordine, et de caeteris Sacramentis, de Legibus de Contractibus, y á mas de estas materias tendrá obligacion de leer todos los quadrienios el tratado de conscientia».*¹⁵

Recordem que ja existia ja una altra càtedra de Teologia moral lul·liana, que tingué una vida força accidentada. Sabem que la va detentar, sense sou, Ramon Llinàs, prevere, des del 20 d'octubre de 1663 fins al 18 de maig de 1675, quan va ser promogut a la càtedra de Teologia escolàstica.¹⁶ Els Jurats consideraren que la

12. *Constituciones, Estatutos y Privilegios...*, p. 145.

13. *Constituciones, Estatutos y Privilegios...*, p. 153.

14. Vegeu B. PALACIOS, *Teología moral y sus aplicaciones*, en M. ANDRÉS (dir.), *Historia de la teología española*, II, ps. 161-208.

15. *Constituciones, Estatutos y Privilegios...*, p. 162.

16. AHUIB, Lligall 8, s.f.

Teologia moral lul·liana no era una matèria necessària, i la volgueren suprimir,¹⁷ si bé no ho feren i el 23 de maig de 1680 entrà a llegir dita càtedra Fra Diego Moncayo, carmelita, per a la promoció de Llinàs a Rector d'Alcúdia.¹⁸ I el 9 de novembre de 1688 va passar a dictar la càtedra Fra Rafael Barceló, franciscà observant, que la va detentar fins a l'any 1699.¹⁹

Dic això perquè en la documentació manuscrita apareix com a catedràtic de Teologia moral lul·lista Fra Rafael Barceló, franciscà observant, i un homònim fou també catedràtic de Teologia moral (per a les altres opinions). En el manuscrit 24, de fundació de càtedres, conservat a la BPM, s'indica que, des de 25 de maig de 1691 fins a 1700 fou catedràtic de Teologia moral Fra Rafael Barceló, observant.²⁰ No sembla versemblant que hi hagués dos catedràtics homònims, franciscans observants, que llegissin, respectivament, una càtedra de Teologia moral i una càtedra de Teologia moral lul·liana.

Sabem que, el 10 de febrer de 1699, Fra Rafael Barceló demanà al Rector que admetés com a substituït en la càtedra lul·liana Antoni Perelló, fet que no aconseguí.²¹ Sembla clar que Fra Rafael Barceló, lul·lista prominent, llegia la càtedra de Teologia moral de Llull²² i no la Teologia moral comuna a totes les opinions. Aquest fet me fa pensar que, fins que Barceló no deixà la docència, no se va posar en funcionament la càtedra de Teologia moral per a totes les opinions.

Natural de la vila de Lluçmajor, Fra Rafael Barceló nasqué l'1 de juliol de 1648, fill d'un homònim Doctor en Medicina. Als vint-i-tres vestí l'hàbit observant. Més enllà de la seva tasca docent, fou Provincial des del 26 d'agost de 1702 fins al 20 de juny de 1705.²³ Fou també qualificador i jutge ordinari del Sant Ofici. Morí a Menorca el 2 de juny de 1717. Se conserven els següents manuscrits seus:

1. *De matrimonio sacro... iuxta Raimundi Lulli mentem* (BPM, Ms. 575).
2. *De sacramentis in genere visceratio iuxta inconcussam venerabilis magistri illuminati Christique invictissimi martyris R. Lulli mentem* (BPM, Ms. 1092).
3. *Brevis de baptismo enodatio* (BPM, Ms. 1092).
4. *Brevis de sacramento confirmationis enodatio* (BPM, Ms. 1092).
5. *De sacramento eucharistiae visceratio iuxta inconcussam... R. Lulli mentem* (BPM, Ms. 1098).
6. *De sacramento extremae unctionis enodatio* (BPM, Ms. 1098).
7. *De matrimonii sacramento visceratio* (BPM, Ms. 1098).
8. *Rationalis astræ Raimundisticam et Alchimisticam ad dialogeticum convo-*

17. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones de cátedras de la Universidad luliana desde su fundación hasta 1772*, f. 89r.

18. AHUIB, Lligall 8, s.f.

19. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, f. 57r.

20. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, f. 74r.

21. AHUIB, Lligall 2, s.f.

22. R. RAMIS BARCELÓ, *Las cátedras lulianas...*, p. 193.

23. A. FURIÓ, *Vida del bendito padre Fray Bartolomé Catañy mallorquín: fundador del Santo Hospital General de la Ciudad de Palma* (Palma, Juan Guasp, 1851), p. 255.

cantis luctamen, ut iuxta allegata et utriusque probata exactioni loance trutinans ineluctabilem ferat crism.

9. *Catàleg dels manuscrits lul·lians del convent de Sant Francesc de Palma*, Manuscrit, Mallorca.

Trias Mercant recorda que fou un expert lul·lista que col·laborà amb Jaume Custurer en els treballs preparatoris de l'edició maguntina, malgrat que no acceptés mai el punt de vista alquímic de Salzinger:

«El seu lul·lisme comprèn un triple caire. Per una banda, el lul·lisme escolàstic de les seves obres acadèmiques, sotmès a les regles didàctiques de la universitat. Per altra banda, el lul·lisme antialquimista i, concretament, contra Salzinger. Aquest refutà la tesi de Barceló en el capítol IV de les Perspicilia. Per últim, el lul·lisme bibliogràfic, amb la redacció del catàleg de les obres lul·lianes existents en el convent de Sant Francesc de Palma».²⁴

Sabem que el 20 d'octubre de 1699 Antoni Riera, prevere, entrà a llegir com a catedràtic de Teologia moral lul·liana.²⁵ Aquest extrem queda confirmat pel manuscrit certificacions de càtedres, que indica que Riera va ocupar dita càtedra des de 1699 fins a l'any 1724.²⁶ I consta també en els manuscrits universitaris que Fra Antoni Mora va prendre possessió de la càtedra de Teologia moral l'11 de febrer de 1700,²⁷ un fet que també queda confirmat en el manuscrit certificacions de càtedres.²⁸ Per tant, en aquest moment resulta clara l'existència de dues càtedres independents.

Mora va deixar la càtedra de Teologia moral comuna a totes les opinions i el 14 de març de 1727 la va ocupar el seu correligionari Fra Bartomeu Riera.²⁹ Nascut en Palma vers l'any 1701, professà al Convent de Sant Francesc.³⁰ Fou Mestre en Arts i Doctor en Teologia, i llegí la càtedra fins a l'any 1739. Custodi, Pare Perpetu de la Província i Qualificador del Sant Ofici, el dia 16 de febrer de 1751 fou nomenat Provincial, i ocupà el càrrec fins al 4 de maig de 1754.³¹ Morí a Palma el 5 de agost de 1755.

El següent titular de la càtedra fou Fra Bartomeu Llobera, també franciscà. Nascut a Inca el 7 de juny de 1709, vestí l'hàbit dels observants el 20 de abril de 1727 en el Convent de Palma. Va llegir aquesta càtedra des de 1739 fins a la seva mort, el 21 d'octubre de 1772.³² El 18 de juny de 1763 fou elegit Provincial i va concloure el trienni el 13 de març de 1766.³³

Se conserven alguns manuscrits de la seva docència universitària:

24. S. TRIAS MERCANT, *Diccionari d'escriptors lul·listes* (Palma-Barcelona, UIB-UB, 2009), p. 55.

25. AHUIB, Llibre 2, *Extraordinari de 1691*, f. 28r.

26. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, f. 57r.

27. AHUIB, Llibre 2, *Extraordinari de 1691*, f. 30v.

28. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, f. 74r.

29. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, f. 74r.

30. J. M. BOVER, *Biblioteca de escritores baleares*, II (Palma, Imprenta de P. J. Gelabert, 1868), p. 260.

31. A. FURIÓ, *Vida del Bendito Padre...*, ps. 257-258.

32. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, f. 74r.

33. A. FURIÓ, *Vida del Bendito Padre...*, p. 258.

1. *Superno illustrato lumine incipit brevis ac perutilis tractatus baptismi* (ADM, La Sapiència, sn).
2. *Tractatus theologicus moralis scholasticus de sacramento poenitentiae* (ADM, La Sapiència, sn) (L'atribució és dubtosa).
3. *Tractatus sancti matrimonii...* (ADM, La Sapiència, sn).

Tenim notícia que el següent titular de la càtedra de Teologia moral fou Fra Bonaventura Sastre, també franciscà. Degué néixer a Porreres vers l'any 1743³⁴ i va ocupar la càtedra de Filosofia escotista des del 7 d'octubre de 1769 fins al 19 d'octubre de 1772.³⁵ Fou confirmat en la lectura de la càtedra de Teologia moral l'any 1778,³⁶ que ocupà fins a la seva mort, esdevinguda a Palma el 29 de maig de 1817, després d'haver estat Pare de la Província i definidor. Segons Bover, va escriure un petit tom de casos reservats al Bisbe de Mallorca.³⁷

Després de l'òbit de Fra Bonaventura Sastre, hi va haver un plet entre diversos religiosos sobre la tinença de dita càtedra.³⁸ Va passar finalment l'any 1817 a mans de Fra Felip Bosch, també observant,³⁹ que havia estat catedràtic de Filosofia escotista,⁴⁰ però en el marc dels esdeveniments polítics del moment, cal dir que, entre altres excessos, es va fugar del convent i fou denunciat l'11 de febrer de 1818 pels seus superiors l'Ordinari.⁴¹ Per aquesta raó, l'any 1824, en vigílies de l'aplicació del Pla Calomarde, la càtedra de Teologia moral seguia en mans d'un substitut del difunt Fra Bonaventura Sastre, anomenat Fra Antoni Pizà.⁴²

Com hom sap, el *Plan literario de estudios y arreglo general de las Universidades del Reino*, aprovat per la Reial Ordre de 14 d'octubre de 1824, establí que l'ensenyament de la Teologia durés set anys. L'aplicació de dit pla significà que la Teologia moral s'havia de cursar el cinquè any.⁴³ En l'efímera adaptació de la Universitat Literària a aquest pla, trobem com a professor de cinquè curs Fra Josep Soler, dominicà, mentre que el primer curs no tenia catedràtic, i el segon i el tercer i el quart any estaven en mans, respectivament, de Fra Josep Rosselló, observant; Fra Domènec Lladó, dominicà, i Fra Joan Amengual, franciscà. Els quatre primers anys eren de Teologia escolàstica. El sisè any, com veurem després, estava a càrrec de Fra Jordi Pasqual, trinitari, i el setè, dedicat a la Història de l'Església, el llegia el trinitari Fra Rafael Torrens.⁴⁴

34. J. M. BOVER, *Biblioteca de escritores baleares*, II, p. 358.

35. AHUIB, Llibre 14, *Juramento de catedráticos y colegiatos*, ff. 63r, 69v.

36. AHUIB, Lligall 8/17, s.f.

37. J. M. BOVER, *Memoria biográfica que Mallorquines que se han distinguido en la antigua y moderna literatura*, II (Palma, Imprenta Nacional), ps. 378-379.

38. AHUIB, Lligall 7, s.f.

39. AHUIB, Lligall 8, s.f.

40. AHUIB, Lligall 20, *cuadernillo de cuentas de 1814*, s. f.

41. ADM, IV, 15/45.

42. AHUIB, Lligall 8, s.f.

43. R. O. de 14 d'octubre de 1824, *Plan literario de estudios y arreglo general de las Universidades del Reino*, art. 49.

44. AHUIB, Lligall 8, s.f.

La càtedra de Teologia positiva

Si la Teologia moral tingué un desenvolupament extraordinari als segles xvii i xviii, de forma que quedà separada de la Teologia dogmàtica i obtingué una càtedra pròpia a molts col·legis i universitaris, trobem en aquesta època un fort retrocés de la Sagrada Escriptura. Com hem vist abans, els estudiants, per a rebre el grau en Teologia, només havien de cursar obligatòriament un any de Sagrada Escrip-tura, la qual cosa mostra fins a quin punt l'equilibri entre el batxillerat bíblic i el sentenciari —que provenia de l'època medieval— havia quedat trencat. Durant els segles xvii i xviii, com a reacció a la Teologia reformada i al principi *sola scrip-tura*, els estudiants catòlics feien una completa immersió en l'escolàstica, mentre que rebien una lleugera aspersió de coneixements bíblics.

Per exemple, a les Ordinacions de la Universitat de Barcelona de 1638 es va preceptuar que hi hagués sis càtedres, cinc de les quals fossin d'escolàstica i només una de Sagrada Escrip-tura.⁴⁵ La Universitat Lul·liana no era, per tant, una excepció. Hi havia també una sola càtedra de Sagrada Escrip-tura, mentre que les altres eren de Teologia escolàstica. Al catedràtic, les Constitucions li manaven el següent:

*«Item estatuímos, y ordenamos, que el Cathedratico de Escritura deva leer todos los quadriennios de Sensibus Sacrae Scripturae añadiendo vbi de sensu literali lo de Editionibus Bibliorum, y sus materias podrá disponer con buen orden tratando las questionnes mas selectas con division ab Adamo, vsque ad mortem Moysi, á Iosúe, vs-que ad Machabeos inclusivé; de Vita Christi Domini. In actis Appostolorum, y tam-biñen algun tratado super aliquem ex Epistolis Canonicis».*⁴⁶

L'any 1626 hi va haver una reestructuració de l'Estudi General, a fi d'establir una docència estable de les quatre Facultats, amb vista d'una futura erecció pon-tificia. En el marc d'aquesta reforma es va crear la càtedra de Sagrada Escrip-tura el 4 de setembre de 1626, amb un sou de 70 lliures.⁴⁷ El seu primer titular, no-menat sense oposició, fou Francesc Llompart, prevere, que la va ocupar gairebé quaranta anys, fins a la seva mort, esdevinguda el 18 de maig de 1675.⁴⁸ Un ma-nuscrit ens indica que Llompart degué tenir alguns substituïts durant aquest pe-ríode: des del 14 d'agost de 1632 va llegir Fra Agustí Salvador, dominicà, i després ho feu Ramon Anglada, carmelita, el qual renuncià el 12 d'octubre de 1648. El 10 de novembre de dit any entrà a llegir Nicolau Orlandis.⁴⁹

45. R. RAMIS BARCELÓ - P. RAMIS SERRA, *Las Ordenaciones de la Universidad de Barcelona de 1638* (Madrid, Dykinson, 2019), p. 188: Capítol XVII, *Acerca del numero de las Cathedras de Theologia statueixen y ordenen los Illustres Señors Concellers y Savi Concell de Cent que en lo Studi General de la present Ciutat y baja sis Cathedras de Theologia coes tres de Majors y tres de Menors. Les majors sien les de Scriptura y dos de St. Thomas. Les tres Menors sien la del Mestre, la de Durando la de Dona Maria de Arago laqual volen tambe sie de St. Thomas.*

46. *Constituciones, Estatutos y Privilegios...*, p. 163.

47. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, f. 75r.

48. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, f. 72r.

49. AHUIB, Lligall 8, s.f.

El substitut de Llompart fou Bartomeu Moll, prevere, beneficiat de la Seu,⁵⁰ qui restà a la càtedra fins al 2 de juny de 1685, data en la qual prengué possessió Fra Martí Serra, dominicà.⁵¹ La figura de Serra ha estat ben estudiada, ja que destacà no com a escripturista, sinó com el més ferm enemic de les doctrines lul·lianes que hi hagué a l'Estudi General durant el segle XVII.

Martí Serra i Poquet, natural de Muro, fou batejat el dia 15 de desembre de 1645.⁵² Va vestir l'hàbit de de Sant Domènec el 8 de novembre de 1664.⁵³ Gonzalo Díaz el qualifica d'«*enconado, soez y chabacano contradictor de las doctrinas lulianas, y activo participante en el ruidoso escándalo ocurrido en el verano de 1699*».⁵⁴ Es refereix a l'atemptat contra l'estàtua de Ramon Llull, conservada a l'aula de Teologia lul·liana, esdevingut l'any 1699.⁵⁵ Arran de la seva campanya antilul·liana, Fra Antoni Pons, prior de Sant Domènec, el va enviar a un altre convent. El dia 1 de maig de 1700, el P. Pons publicà un decret en el qual demanà que tots els conventuals dipositiesin els papers que tinguessin contraris al Beat Ramon, especialment els del P. Martí Serra.⁵⁶ El P. Serra respongué amb un duríssim alegat, «*Breve manifiesto de la tiranía e injusticia que el M. R. P. Maestro Fra Antonio Pons [...] me hizo a mi, Fra Martín Serra, lector de Teología*».⁵⁷ Morí en el Convent de Sant Domènec el 3 de desembre de 1715. Entre les seves obres manuscrites, cal esmentar:

1. *Entretenimientos* (BPM, Ms. 759-760).
2. *Vates lemosinae. Contra doctores medianos, neutros, indeterminatos et indifferentes* (BPM, Ms. 761-762).
3. *La gallina orba qui serca las mantidas y maliciades de una porrogia loliana treballada per un pare de la Compañía de Jesús del Collegi de Monte Sion de la Ciutat de Palma* (BPM, Ms. 763 y BB, sn). [Escrit contra el P. Custurer].
4. *Montalvan para todos tret...* (BPM, Ms. 764).
5. *Escritos varios* (BPM, Ms. 765).
6. *Contra el belindrago* (BPM, Ms. 766-769).
7. *Contra R. Llull y los lulistas* (BPM, Ms. 770-771).

Sabem que Serra va renunciar a la càtedra el 10 de desembre de 1699.⁵⁸ Hi ha constància que posteriorment va tornar a demanar la incorporació, atès que havia

50. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, f. 89r.

51. ARM, EU, f. 63.

52. L. PÉREZ MARTÍNEZ, *Datos sobre el antilulismo del dominico Fray Martín Serra (+1715), Homenaje a D. Jesús García Pastor, Bibliotecario* (Palma, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear, 1986), ps. 62-77. La referència és a la p. 67.

53. J. M. BOVER, *Biblioteca de escritores baleares*, II, p. 382.

54. G. DÍAZ DÍAZ, *Hombres y documentos de la filosofía española*, vol. 7 (Madrid, CSIC, 2003), p. 291.

55. A. CASSANYES ROIG - R. RAMIS BARCELÓ, *El atentado antiluliano de 1699 en el marco ideológico de la Universidad de Mallorca*, «MRAMEGH», 22 (2012), ps. 141-165.

56. BBM, Fons franciscans, Leg. 5, n. 58.

57. BPM, Ms. 765, ff. 1-50v.

58. ARM, EU. *Extraordinari de 1695 a 1700*, ff. 307v-308r.

abandonat la càtedra per manca d'estudiants (i cal suposar també que per la pressió dels seus superiors i els companys de claustre).⁵⁹ La seva renúncia, certament, és un fet que s'ha de llegir en relació amb l'atemptat antilul·lià esmentat, ja que hom el considerarà l'autor intel·lectual del greuge al Beat.

Seguidament, tal i com s'indica al Ms. 24 de la BPM, va llegir la Sagrada Escripura, Ramon Llinàs prevere i rector de Santa Eulàlia, fins a la seva mort, el 19 d'agost de 1703.⁶⁰ De Llinàs n'hem parlat abans, i només cal afegir que fou qualificador del Sant Ofici, examinador sinodal,⁶¹ i vicerector de la Universitat, des del 14 de novembre de 1699 fins al seu òbit.⁶²

El 5 de gener de 1704 va jurar la càtedra Fra Miquel Alba, cistercenc,⁶³ que va ocupar fins al 29 d'abril de 1712, data en la qual entrà Fra Antoni Sacarés, dominic,⁶⁴ que hi restà fins a la seva mort, esdevinguda just començat l'any 1717.

El 12 de febrer d'aquell mateix any Fra Jacint Pujades rebé permís per a oposar-se a la càtedra, que començà a llegir immediatament.⁶⁵ Pujades era natural de Palma, on degué néixer vers l'any 1670, i havia professat diverses disciplines abans d'ensenyar Sagrada Escripura. El dia 5 de desembre de 1747 declarà, a l'edat de 77 anys, junt al seu correigionari Pere Màrtir Albertí a favor de la beatificació de Llull en el procés diocesà, fet que el singularitzà entre els dominicans mallorquins.⁶⁶ Morí el 27 de febrer de 1756,⁶⁷ i d'ell es conserven:

1. *Breves dialecticae institutiones, quae Summulae nuncupatur i Commentaria in magnam philosophi logicam* (BPM, Ms. 237).
2. *Tractatus de Ecclesia et de Summo Pontifice* (BPM, Ms. 833).

La darrera concurrència de Pujades a la càtedra fou el 7 de juliol de 1734.⁶⁸ Seguidament detentà la càtedra Fra Guillem Reinés, dominicà,⁶⁹ el qual fou Prior del Convent dels Predicadors de Palma⁷⁰ i de qui es conserva un manuscrit: *Tractatus de Sensibus Sacrae Scripturae...* (AD, La Sapiencia, sn).

Essent Reinés Prior, esclatà el conflicte del *Te Deum* celebrat en honor de Llull de l'any 1750, al qual els dominicans es negaren a assistir, i que fou motiu d'un període de fort enfrontament entre prolul·lians i antilul·lians, que he explicat al detall a altres bandes.⁷¹ Tot i que els dominicans adduïren que no podien assis-

59. AHUIB, Lligall 2, *Pedimentos e instancias 1693-1832*, s.f.

60. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, ff. 72rv.

61. J. M. BOVER, *Biblioteca de escritores baleares*, I, p. 436.

62. AHUIB, Llibre 3, *Resoluciones del año 1693 hasta 1762 y Informes dados por los rectores*, ff. 21rv.

63. AHUIB, Llibre 2, *Extraordinari de 1691*, f. 34r.

64. BPM, Ms. 24, *Libro de certificaciones...*, ff. 72rv.

65. AHUIB, Llibre 61, *Diferentes autos de grados...*, f. 277r.

66. BBM, Fons franciscans, Lligall 2, 60.

67. J. M. BOVER, *Biblioteca de escritores baleares*, II, p. 199.

68. AHUIB, Llibre 61, *Diferentes autos de grados...*, f. 280r.

69. AHUIB, Llibre 15, *Autos y papeles...*, f. 213r.

70. BPM, Ms. 591, f. 85.

71. R. RAMIS BARCELÓ, *Pasquines de lulistas y antilulistas en 1750* (*Biblioteca Pública de Palma*,

tir al *Te Deum* per prohibició expressa del seu General,⁷² la conclusió fou que els dominicans havien d'esser castigats, entre altres mesures, amb la privació de les càtedres. Això generà un plet llarg i complex, que no va satisfer cap de les dues parts. El 15 de setembre de 1752, després d'una ambaixada de la Universitat a Madrid, Juan Martín de Gamio escriví a la Ciutat indicant que el rei donaria les ordres oportunes per a privar els dominicans de llurs càtedres.⁷³ Efectivament, els dominicans foren desposseïts de les càtedres el 20 de setembre i aquells anys foren convocades les oposicions a les càtedres vacants.⁷⁴

El plet, però, seguí el seu curs i el 15 d'abril de 1761 Carles III, oposat al lul·lisme, ordenà la reintegració dels dominicans a llurs càtedres,⁷⁵ de manera que els sis fills de Sant Domènec que havien estat desposseïts recuperaren, amb tots els honors, el seus llocs a la Universitat. Per aquest fet, Fra Guillem Reinés tornà a llegir Sagrada Escriptura.

Des de 1752 a 1761 havia ocupat la càtedra Fra Cosme Josep Femenia i Sacarés,⁷⁶ nascut a Palma el 23 d'abril de 1702. Sabem que vestí l'hàbit trinitari el 21 de juny de 1721 i professà el 28 de novembre de 1724. Fou Definidor provincial i examinador sinodal i morí a Palma el dia 8 d'abril de 1776.⁷⁷

Reinés va llegir la càtedra fins a l'any 1782, quan va renunciar i nomenaren Pere Torrandell com a catedràtic substitut.⁷⁸ La càtedra fou conferida en propietat l'any 1792 a Rafael Barceló, prevere i Vicari de Sant Jaume de Palma,⁷⁹ que la va detentar fins a l'any 1803, quan renuncià.⁸⁰ El següent catedràtic fou el Dr. Josep Camps i Sunyer, que morí el 1808.⁸¹ Aquell mateix any va ésser nomenat Fra Jordi Pasqual, trinitari.⁸²

El P. Jordi Pasqual, nascut l'any 1760, fou ordenat prevere el 18 de setembre de 1784 i el 16 d'agost de 1785 rebé la primera llicència per a predicar.⁸³ Dins l'orde trinitari fou presentat i definidor.⁸⁴ Ocupà la substitució de la càtedra de Filosofia lul·liana de la Confraria de Sant Pere i de Sant Bernat des de 1788 fins al 16 d'agost de 1791⁸⁵ i, des d'aquell any, la regí en propietat fins a la seva renúncia,

ms. 1146), «BSAL», 65 (2009), ps. 285-300 i R. RAMIS BARCELÓ, *Las cátedras tomistas...*, ps. 354-357. Sobre el culte lul·lià al segle XVIII, hom pot veure F. J. GARCÍA PÉREZ, *El culto a Ramón Llull en la Mallorca del siglo XVIII* (Madrid-Porto, Sínderesis, 2018).

72. J. RIERA, *Las polémicas lulistas y el Consejo de Castilla (1750-1765)* (Valladolid, U. de Valladolid, 1977), p. 33.

73. ADM, Documents lul·lians, Caixa 2, leg. 5/31.

74. BBM, Fons franciscans, Leg. 5, n. 56.

75. ADM, Documents lul·lians, Caixa 2, leg. 5/37.

76. AHUIB, Llibre 15, *Autos y papeles...*, f. 222r.

77. M. T. RENOM I FERRER, *Miquel Ferrer i Bauçà, protagonista en la societat de Mallorca* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998), p. 124.

78. AHUIB, Lligall 8/32, s.f.

79. AHUIB, Lligall 8/41, s.f.

80. AHUIB, Lligall 8, s.f.

81. AHUIB, Lligall 8, s.f.

82. AHUIB, Lligall 8, s.f.

83. M. T. RENOM I FERRER, *Miquel Ferrer i Bauçà...*, p. 161.

84. *Ibidem*, p. 162.

85. ACM, Confraria de Sant Pere i Sant Bernat, *Llibre de Determinacions de 1600*, ff. 33v-34r.

el 27 de febrer de 1798.⁸⁶ Durant el trienni constitucional, per les seves idees liberals, fou el ministre del convent i tingué forts enfrontaments amb alguns correligionaris seus, com Fr. Miquel Ferrer, de tendència més conservadora.⁸⁷

Pasqual era el catedràtic de Sagrada Escripura en vigílies del Pla Calomarde, que canvià del tot l'ordenació de l'estudi de la Teologia, ordenant que en el sisè s'ensenyés la Sagrada Escripura, seguint l'*Apparatus* del P. Bernard Lamy.⁸⁸ Efectivament, en la documentació manuscrita figura com a professor de Sagrada Escripura, de sisè curs, el P. Jordi Pasqual,⁸⁹ que fou el darrer docent de la matèria, impartida fins a l'extinció de la Universitat, l'any 1830.

Conclusions

En les pàgines anteriors hem pogut resseguir l'itinerari de formació i desenvolupament de dues càtedres de la Universitat Lulliana, amb un perfil diferent de les altres, ja que eren comunes a totes les opinions escolàstiques. El fet que hi hagués una càtedra de moral i una de Sagrada Escripura mostra l'ascens de la moral i els casos de consciència a finals del segle XVII i durant el XVIII, mentre que, durant el mateix període, hi hagué una forta despreocupació per la formació escripturística. La Universitat de Mallorca fou un dels casos més extrems.

La càtedra de Teologia moral estigué en mans sempre dels franciscans observants, mentre que la de Sagrada Escripura tingué quatre professors dominicans, quatre seculars, dos trinitaris i un cistercenc. És cert que els dominicans, a diferència de la resta d'universitats hispàniques, mai no varen estar a gust a la Universitat Lulliana, i que els altres ordes religiosos varen mostrar bastant desafecció envers ells.

Cap dels professors tingué un paper destacat i, si algun va sobresortir no fou per la seva condició de moralista o d'escripturista, sinó pels conflictes entre lul·listes i antilul·listes. Fra Rafael Barceló fou un destacat estudiós de Llull, mentre que el polifacètic Fra Martí Serra, un home tenaç i amb qualitats, va dedicar totes les seves forces a la causa antilul·liana, amb un estil que ja aleshores semblava barroer i gotarrenc.

Conservam bastants de cursos universitaris manuscrits, especialment en comparació amb altres universitats del moment. No obstant això, semblen exposicions molt poc originals, fruit d'una època decadent dels estudis teològics. La Universitat de Mallorca, per la seva peculiar fesonomia, no se volgué adaptar mai als successius requeriments que arribaven des de Madrid.

Els professors, com hom pot observar en l'annex, foren representants d'una escola de pensament amb poc marge per a l'originalitat i, si no fos pel lul·lisme, no

86. ACM, Confraria de Sant Pere i Sant Bernat, *Llibre de Determinacions de 1600*, f. 36v.

87. M. T. RENOM I FERRER, *Miquel Ferrer i Bauçà...*, ps. 135, 171.

88. R. O. de 14 d'octubre de 1824, *Plan literario de estudios y arreglo general de las Universidades del Reino*, arts. 44 i 51.

89. AHUIB, Lligall 8, s.f.

tendrien cap interès. Més aviat sembla que les rivalitats d'escoles i les pugnes dels diferents ordes religiosos varen consumir les energies d'una Universitat que va néixer amb un fràgil equilibri de forces, i que les va esgotar després d'una centúria d'enfrontaments i tensions. Els resultats acadèmics foren migrats, però volem recordar la peculiar estructura de la Universitat mallorquina, reflex d'una Església i d'una societat també complexes, que el P. Josep Amengual ha estudiat amb passió i coratge.

Annex

Càtedra de Teologia moral	Càtedra de Sagrada Escripura
Rafael Barceló, O.F.M. (1688-1699)	Martí Serra, O.P. (1685-1699)
Antoni Mora, O.F.M. (1700-1727)	Ramon Llinàs, pvre. (1700-1703)
Bartomeu Riera, O.F.M. (1727-1739)	Miquel Alba, O. Cist. (1704-1712)
Bartomeu Llobera, O.F.M. (1739-1778)	Antoni Sacarés, O.P. (1712-1717)
Bonaventura Sastre, O.F.M. (1778-1817)	Jacint Pujadas, O.P. (1717-1734)
substituts:	Guillem Reinés, O.P. (1734-1752)
Felip Bosch, O.F.M. (1818)	Cosme Josep Femenia i Sacarés, O.SS.T. (1752-1761)
Antoni Pizà, O.F.M. (1824)	Guillem Reinés, O.P. (1761-1782)
	Pere Torrandell, pvre. (1782-1792) substitut
	Rafael Barceló, pvre. (1792-1803)
	Josep Camps i Sunyer, pvre. (1803-1808)
	Jordi Pasqual, O.SS.T. (1808-1830)

ISSN 0210-5993

9 770210 599007